

Olvasóból könyvtáros

Éppen negyedszázada kerültem mai munkahelyemre, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba. Már akkor tisztában voltam vele, hogy alkalmaztatásom egyéni életemben hosszútávú változást hozott. Azt viszont, hogy az 1949-es esztendő a magyar könyvtárpolitikában is határállomást jelez, csak utólag, fokozatosan ismertem fel.

A Fővárosi Könyvtárhoz akkor már kerekén 15 éves olvasói kapcsolat fűzött. 1929—30 körül mint kisiskolás lettem a Budai Vigadóban működő 6-os fiók gyermek-részlegének (abban az időben még a szomszédos bérház felső emeletén volt), majd utóbb a felnőttek gyűjteményének egyik legszorgalmasabb használója. Később évekig látogattam Almássy téri önálló épületében a 2. sz. könyvtárt, ugyanakkor tagja lettem a Reviczky utcai központi könyvtárnak is. A könyvtárosságot a legszebb hivatások közé soroltam, de 1945-ig álmodban sem gondoltam rá, hogy egyszer majd a kölcsönzőpult túlsó oldalán kapok helyet. A felszabadulás évében naivul azt hittem, hogy immár semmi sem lehetetlen, és csak úgy „utcáról” felvételre jelentkeztem a könyvtár központjában, hívatkoztam a könyvtárosi munka iránti vonzalmamra, bölcsész-doktori oklevelemre, nyelvismeretemre. A válasz: „nincs üresedés” volt.

Amikor 1949-ben mégis teljesülhetett régi vágyam, ezt eleinte a véletlennek tulajdonítottam. A Szikra Könyvkiadónál dolgoztam és a könyvtár központjában egy kölcsönzés után véletlenül találkoztam *Kutas Imrénével*, akit már régóta ismertem a zuglói kommunista pártszervezetből. Mellesleg megkérdezte tőlem, nincs-e kedvem a könyvtárosi munkához. Miután elmondtam neki balsikerű próbálkozásomat, felszólított, hogy másnap keressem fel őt az épületben. Csak ezután tudtam meg, hogy Kutasné nem kölcsönözni jött mint én, hanem ott dolgozott. Ő volt a párttitkár.

Később vált előttem világossá, hogy könyvtárosi felvételem az 1949-ben kibontakozott kulturális forradalomnak volt köszönhető. A program megvalósításához az ügyért lelkesedő baloldali értelmiségieket és önmagukat esti iskolákon, egyetemen továbbképző munkásokat helyeztek nagy számban erre a területre. Ezt példázta a városházáról érkezett kinevezési papírom is, amelyen rajta állt még *Pataki Ferenc* és *Uray Béla* neve is. Pataki régi kommunista családból származó, önénekből értelmiségivé lett fiatal volt. Mondogatták róla, hogy „az anyatejjel szívta magába a kommunizmust” — apja kenderesi agrárproletár, a Horthy-rendőrség feketelistáján nyilvántartott, üldözött kommunista volt. *Uray Béla* korábban a könyvtár raktárában dolgozott. Műveltségi hiányait nagy energiával és tehetséggel kiküszöbölte, a szükséges képesítést megszerezte. Nemrég vonult nyugdíjba utolsó posztjáról, az egyik legnagyobb budai könyvtár éléről.

Könyvtárosként különféle munkakörökben dolgoztam. Az 1949-ben megindult kulturális forradalom célkitűzéseiről gyakran hallottam gyűléseken, ahol a programot akkori nagynevű igazgatóink, *Dienes László*, valamint a megbízott igazgatóként még mellette dolgozó *Kőhalmi Béla* és *Solti Andrásné* aligazgató — mindhármán Szabó Ervin egykori tanítványai, munkatársai, tizenkilencsek — értekezleteken, szűkebb körű megbeszéléseken kifejtették, magyarázták. Az évtizedeken át elhanyagolt és ezért nemzetközi viszonylatban nagyon elmaradt budapesti könyvtárhálózat rohamos fejlesztése, a könyvek minden eszközzel való népszerűsítése állt a feladatok előterében: közkinccsé tenni, eljuttatni a könyvet elsősorban a kulturális javakból addig kirekesztett munkásokhoz, küzdeni a negyedszázados sovíniszta, militarista propaganda utóhatása ellen könyvtári eszközökkel, megismertetni a negyedszázadon át rágalmozott Szovjetunió történelmi szerepét, terjeszteni a marxista és a haladó irodalmat. Egyszerű, világos program volt, lelkesítő célkitűzésekkel.

A tervezésben és a megvalósításban azonban, úgy éreztem, csak igen csekély részem lehet. Bizonyos történelmi távlatra, a könyvtárügy múltjának jobb megismerésére volt szükség ahhoz, hogy felmérjem azoknak a hétköznapi akcióknak a jelentőségét, amelyekben részt vettem, vagy amelyeket közvetlen közelről láthattam. Egy ideig a központ feldolgozó osztályának különféle részlegein dolgoztam, amelyeket (a rendelő, a katalógizáló és az osztályozó csoportot) ekkor „futószalagosítottak”. Az eredmény azt lett, hogy a könyvtárba beérkezett új művek és katalóguscéduláik az

előző évtizedekben szokásos fél-egy év helyett, egy-két héten belül az olvasók rendelkezésére álltak a katalógusokban, illetve a raktárakban. Ehhez kapcsolódott a raktári *kihozatal meggyorsításáért* indított mozgalom. Korábban 15–30 percig kellett várakozni a kérilapok beadása után, a verseny eredményeként ezt átlagosan 5 percre sikerült leszorítani. Új jelenség volt: a kölcsönzőben az olvasókat szolgáló falitáblát helyeztünk el, amelyen kifüggeszthették írásos véleményüket, s az esetleges panaszokra a tájékoztató szolgálat munkatársa írásban válaszolt. Ugyancsak apróságnak tűnik, valójában egy korszakváltás jellemző tartozéka, hogy a tájékoztató szoba ajtaját, amely évtizedeken át zárva volt, *sarkig kitértük*. Ezután már nemcsak a rangosabb látogatók vagy a merészebb olvasók útbaigazítását szolgálta a referensz-könyvtáros. Rövidesen napirendre került egy könyvtáros–olvasó találkozó megrendezése is. Elő-készítésül nyomtatott kérdőíveket adtunk minden látogató kezébe, és az olvasókonferencia anyaga ebből alakult ki. A találkozót az Egyetem jogi karának nagyertermében *Dienes László* igazgató elnökletével tartottuk meg. Ekkor váltak rendszeressé könyvtárainkban az író–olvasó találkozók, könyvankétók is, s az utóbbiakból én is alaposan kivettem a részem.

1949-ig — a Szabó Ervin igazgatása alatti kezdeteket leszámítva — a könyvtár csak ritkán és mellékmunkák eredményeként adott ki bibliográfiákat. *Dienes László* kezdeményezésére ekkor megszervezték az *önálló bibliográfiai osztályt*, amely rövidesen tucatjával ontotta a kezdő olvasókat eligazító „olvasóterveket” és a szakkérdések iránt érdeklődők számára a speciális bibliográfiákat. A bibliográfiai osztályon annak „hőskorában” dolgoztam. Emlékszem néhány általam készített annotált bibliográfiára: „Mit olvassunk Romániáról?”, „Mit olvassunk Leninről?”, „A békeharc könyvei”. Ilyen is hasonló, a közérdeklődés előterében álló problémákhoz kapcsolódott az osztály munkája.

A könyvtár 1945-ben a szovjet–amerikai–angol Szövetséges Ellenőrző Bizottság rendeletére nagyobb selejtezést hajtott végre a fasiszta művek között, de ilyenek továbbra is tömegesen maradtak az állományban, céduláik a katalógusokban, akár csak a korábban nagy számmal beszerzett tudománytalan spiritiszta, teozófiai és hasonló kiadványok. Demokratikus gondolkodású olvasók gyakran vetették szemükre, hogy Göbbels, Alfred Rosenberg és hasonló vezető fasiszták műveit még mindig propagálják katalógusaink, pedig ilyen könyveket csak kutatók kaphattak meg. Másfelől viszont a régi szép időket visszasíró látogatók a demokrácia nevében követelték a maguk „lelki manóját”. A mindennapos vitáknak kívántunk véget vetni az inkriminált művek katalóguscéduláinak kiemelésével. E munka- és időigényes feladat közben bőven elkövettünk hibákat is, amelyek revíziójára 1954-től került sor.

1949-ben került napirendre a program: könyvtárt minden munkásnegyedbe. Budapest még alig heverte ki a háborús rombolás következményeit, merész célkitűzésnek látszott hát 4–5 év alatt pótolni 2–3 emberöltő mulasztásait. S közben a feladat meg is növekedett, mert 1949-ben végleges döntés született (fél évszázados tétovázás után) a peremvárosoknak és községeknek a fővároszhoz csatolásáról, *Nagy-Budapest megreformálásáról*.

Ha 1949-cel kapcsolatban a kulturális forradalom kibontakozásáról beszélünk, ennek megvalósulását legkönnyebben a kerületi hálózat páratlanul gyors fejlődésével illusztrálhatjuk. Fél évtized alatt, 1954-ig 27 könyvtár létesült a régi Budapest határain belül és a külső kerületekben, huszonnyolcadikként melléjük állíthatjuk a Puskin utcában alapított szovjet osztályt is, amely később a mai Gorkij Könyvtár magja lett.

Érzékeltesebbé teszi ezt a képet, ha megnevezzük ezeket az új, az adott időszakban kiépült, ma működő gyűjteményeket: az első kerületben a Budai Vigadó földszintjén (az onnan még 1943-ban kitelepített 6-os könyvtár helyén) a 20-as fiók, a Józsefvárosban a Kulich Gyula téri (szerény magját 1945-ben vetette el a Nemzeti Parasztpárt), a Ferencvárosban a Mester utcai (ennek is volt a felszabadulást követően szerény elődje), valamint a Boráros téri. A XII. kerületben a Bőszörményi úti, Angyalföldön a József Attila téri, a Lehel úti, Zuglóban a Bosnyák utcai és az Ilka utcai.

A peremvárosokban és községekben 1950-ig szinte egyáltalán nem volt könyvtári élet, a bűvös kört a felszabadulás évében megindított villamos mozgókönyvtárak törtek át először a maguk szerény eszközeivel. 1949 és 1954 között itt is szinte forradalmi átalakulás zajlott le: Csillaghegyen, Békásmegyeren, Újpesten, Rákospalotán, Pestújhelyen, Sashalmon, Rákoskeresztúron, Rákoscsabán, Pestlőrincen, Pestimén, Kispeszten, Pesterzsébeten, Soroksáron, Csepelen, Csepel-Királyerdőn és Budafokon nyíltak könyvtárak, amelyek kivétel nélkül máig élő művelődési intézményeknek bizonyultak.

A tény horderejét, hogy öt év alatt a szovjet osztályt is figyelembe véve 28 könyvtár keletkezett, akkor érzékeltethetjük igazán, ha emlékeztetünk rá, hogy a Horthy-

korszak negyedszázada alatt mindössze 5 fiókkal bővült a hálózat. 1949 és 1954 között az olvasók száma a korábbi 10—15 ezres átlagról 90—100 ezerre ugrott.

Egyebek között ezek az eredmények is hozzájárultak, hogy büszkén gondolhatok erre a rohamtempóban lefolytatott fejlesztésre, s arra, hogy végrehajtói, közkatonái között ott lehettem én is.

R e m e t e L á s z l ó